

UŽ JEN ŠEDESÁT HODIN: FÁMY

*Vyhlažovací tábor Auschwitz-Birkenau, sekce BIIb,
„terezínský rodinný tábor“, pondělí 6. března 1944*

Toho rána, pouhých několik úderů na gong poté co se k němu donesla ona zneklidňující zpráva od Filipa Müllera, již Fredy Hirsch srdnatě kráčí proti větru fičícímu nechráněnou táborovou ulicí. Vše se tváří, jako kdyby se nastávající den nikterak nelišil od těch ostatních, které zde za posledního půl roku prožil. Objevují se první zimou roztřesené děti, ze všech baráků k němu doléhá, jak uvnitř řvou kápa, a stále je ještě příliš velká zima na to, aby se k mytí dala použít voda. Nic se nezměnilo, všechno je jako obvykle. Avšak z myšlenek, které se mu dnes ráno, stále ještě poněkud chaoticky, honí hlavou, má Fredy Hirsch nepříjemný pocit. Zneklidňuje ho právě ono „jako obvykle“. Zneklidňuje ho doba, kterou zde strávili. Těch šest měsíců, co tu jsou. Začalo to přesně 6. září 1943, kdy ve velkém transportu, jímž se Němci rozhodli zbavit ghetto mladé, a tudíž nepoddajné krve, opustili staré české posádkové město. O den později dorazil transport lidí, natěsnaných do dobytčích vagonů sem, do jihozápadního cípu bývalého Polska, do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau. K Fredymu Hirschovi se už samozřejmě také donesly zvěsti, s nimiž před několika dny vyrukoval personál krematorií, a sice že prý už chystají pece na velký transport. Jenže o fámy nebyla tam,

kde je všeho ostatního zoufalý nedostatek, nikdy nouze. A velké transporty sem přece přijíždějí pořád. Na místo, o němž nikdo na světě nemá tušení, co se tu vlastně ve skutečnosti děje. V neposlední řadě i proto, že to jednoduše přesahuje hranice lidské představitivosti. Dokonce i lidé, kteří zde žijí a kteří to všechno mají den co den před očima, se ve svém nitru zdráhají připustit si, že je to realita.

Fredy Hirsch ovšem ví, že tohle už nebude jenom fáma. A všichni ostatní, kteří nyní pomalu proudí ven z baráků, si to v zásadě uvědomují také. Přičemž toto jejich povědomí je samo o sobě čímsi mimořádným. Jednou z celé řady mimořádných schopností, jíž se odlišují od ostatních. Neboť většina těch, kteří přicházejí sem, do tábora „Birkenau“, tímto povědomím nadáni nejsou. A pokud cosi vytuší, zpravidla nemají čas o tom říci ostatním. Nevědí, kde jsou, nevědí, že dorazili na místo, kde většina z nich do několika málo hodin po příjezdu zemře. Zde, v tzv. terézínském rodinném táboře, to ví každé malé dítě, všichni bez jediné výjimky. Už půl roku. Neboť každému, kdo není okamžitě po příjezdu usmrcen, nýbrž se mu dostane té výsady, že zde smí zůstat na práci jako otrok, to ostatní, kteří už tu nějaký čas jsou, okamžitě naservírují, vykřičí mu to rovnou do obličeje. Naprosto bez ostychu. A zároveň bez jakéhokoliv náznaku soucitu: Podívej, támhle tvoje rodina letí komínem!

Fredy Hirsch se zahleděl směrem na východ. Asi tři kilometry odsud tím směrem leží město Osvětim. V jeho bezprostředním sousedství svého času vyrostl takzvaný základní tábor. Jinými slovy první koncentrační tábor, který Němci v této bažinaté pustině zřídili. Hirsch slyšel, že tam jako ubytovna pro vězně slouží staré kasárenské budovy. Jde především o příslušníky polského hnutí odporu a sovětské válečné zajatce. Jsou pozavíraní v budovách s tlustými zdmi. A po širokém okolí je jistě rozeseťo velké množství jiných pracovních táborů, malých i velkých, které patří do komplexu „Auschwitz“. Největší z těchto externích táborů se jmenuje Monowitz, Monovice. Tam Němci budují rukama svých otroků obrovskou chemičku. I tam, ostatně jako ve všech

pracovních táborech, jsou vězni nakonec likvidováni, v tomto případě zejména pomocí nelidsky tvrdé práce. Což lze shrnout do strohého konstatování: příliš mnoho práce, příliš málo jídla, příliš krutá zima, příliš časté bití, příliš mnoho nemocí a příliš mnoho cizopasného hmyzu.

Tady v Birkenau, někdy označovaném jako Auschwitz II, jsou vězni rovněž vražděni prací, avšak jeden zásadní rozdíl tu přece jen je: Zde je primárním cílem zabíjení, a to v masovém měřítku. Zabíjení samo o sobě je prací, pouze s tou absurdní odlišností, že v tomto případě většinu námahy spojené s vlastním usmrcením nesou na svých bedrech samy oběti. Birkenau je „továrna“ Němců na masovou likvidaci lidí.

Fredy Hirsch si pobrukuje jednu z písniček, kterou chce dnes své děti naučit. Protáhne si své, navzdory hladovým přidělnům stále ještě svalnatě působící tělo, aby si rozproudil krev v žilách. Snaží se srovnat si myšlenky v hlavě. Jedno je mu ovšem jasné, a sice že to, co dnes ráno zaslechl a co jej tak znepokojuje, zjevně nejsou jen fámy. Že tyto zprávy, přicházející od podzemní organizace, která je s jistou nadsázkou nazývána „odbojem“, tentokrát musí brát naprosto vážně. Rozumí se, že skutečný odboj – tedy aktivní boj proti Němcům – nepřipadá v úvahu, přinejmenším ne tady. Jde spíše o to, jak zorganizovat dění v táboře s cílem zajistit přežití co nejvíce lidí. K tomu neodmyslitelně patří i získávání informací. V každé z částí tábora Birkenau existují dobře informované skupiny vězňů, které mají potřebné kontakty v rámci celého komplexu „Auschwitz“.

Planý poplach, který před několika dny spustily zprávy dodané právě těmito kanály z krematoria č. V, Fredyho Hirsche znepokojil. Tentokrát už šlo o víc než jen o pouhou fámu. Že to byl planý poplach, znamená jen a pouze to, že se nic nestalo právě onoho dne. V žádném případě to ale nezaručuje, že to nemůže přijít o něco později. Bohužel i další nepřehlédnutelné signály jeho obavy jen zesilují.

Klid. Hlavně zachovat klid. Podezření se stále ještě nepotvrdilo. Takže především zachovat chladnou hlavu. Dnes přece ještě

může být krásný, slunečný den. Jeden z těch bezmračných dnů, kdy člověk, pokud přimhouří oči, kdesi na horizontu rozezná bílé špice Tater. Krásný den, v němž opět půjde o holé přežití. Jeho samotného. A dětí. Jako obvykle.

Z dřevěných baráků proudí ven na „ulici“ čím dál více vězňů. Jsou sice otrhaní, avšak nemají na sobě pruhované vězeňské mundúry. Na rozedraném oblečení ale mají namalovanou výraznou červenou čáru, která vypadá, jako by si o ně někdo chtěl otřít štětec dosucha. I to patří k neobvyklým výsadám terezínského rodinného tábora. Nenosí se zde trestanecké mundúry. Ani rozlišovací trojúhelníčky na hrudi.¹³ Kolem Fredyho Hirsche proudí stále více zimou se třesoucích, otrhaných stínů směrem k baráku, v němž jsou umístěny latríny a umývárny. Za ním se již nachází plot, který od baráku odděluje jen pár metrů rozbahněné půdy. Plot z ostnatého drátu. Dráty jsou navíc pod napětím. A pro případ, že by to k zabití potenciálního uprchlíka přece jen nestačilo, shlíží z dřevěné strážní věže vzdálené ani ne padesát metrů od sud strážný v uniformě SS s nabitým kulometem a dívá se právě jeho směrem. Avšak zdání může klamat. Člověk má neodbytný dojem, že se ten strážný na něho pořád dívá. I když mu vidí jen záda. Anebo když k němu otočí ta svá.

Fredy Hirsch vyrazí toho rána nejprve vlevo, podél prvních dětí, které jej sledují rozčilenými a mírně vystrašenými pohledy. Viděli už několik vězňů, kteří se vydali právě tímto směrem, aby si skokem na plot vzali život. Avšak Fredy Hirsch se kousek před plotem zastaví. Nalevo od něho se nyní téměř na dosah ruky nachází velká vstupní brána s charakteristickou věžní nástavbou. Esesmani zde bez ustání pracují na prodloužení koleje, která má vést přímo do tábora, a ta uboze jednoduchá rampa by se potom nacházela uvnitř. To, co vidí, usvědčuje většinu fám v táboře ze lži. Je to zcela konkrétní, vyslovené špatné znamení. Dobré znamení by bylo, pokud by se na prodloužení koleje nepracovalo. Pokud by ta velká brána s věží, pod níž již brzy budou vlaky moci vjíždět až do tábora, vůbec nebyla hotová. Ale jak to vypadá, bude se pokračovat. Ještě rychleji a ještě efektivněji. Jiné

vysvětlení pro to není. Oni chtějí své oběti přivázat vlakem co nejbliž k oběma krematoriím, jejichž budovy se rýsují o několik stovek metrů dále.¹⁴ Hezky symetricky nalevo a napravo od kolejí, přesně naproti bráně. Nad oběma krematorii se zlověstně tyčí komíny, z nichž vychází temně černý dým. Děti si z toho dělají legraci a říkají, že bílý kouř je z tlustých lidí, což ale je tady spíše výjimka. Černý kouř podle nich vzniká, když se pálí velké množství hubených. Kouř je skutečně většinou černý, avšak s tělesnou hmotností to samozřejmě nemá nic společného. Bílý dým stoupá k nebi jedině tehdy, kdy se pálí doklady a fotografie obětí.

Naděje, že by Němci snad někdy ve svém úsilí polevili, že už v něm nebudou moci anebo nebudou chtít pokračovat, že se konečně začnou věnovat jiným věcem, právě teď, kdy na východní frontě musejí před Rusy čím dál rychleji vyklízet stále větší území – všechny tyto naděje jsou plané. Stejně jako v uplynulých měsících a letech. Fredymu Hirschovi právě v této chvíli, kdy nemusí být příkladem nezlomného a silného ducha, být neustále dobře naladěný a šířit kolem sebe pozitivní myšlení, kdy je sám a nikým nepozorován, což se v jeho případě nestává právě často, přeběhne mráz po zádech. Myslí na to, že naděje na lepší časy v jeho životě byla vždy klamná. Pokaždé totiž bylo ještě hůř. Ale možná právě proto se tak dobře naučil přijímat rány a z každé porážky vyšel posílen, takže mohl s ještě větším odhodláním čekat na další útok. A kupodivu se jemu osobně skutečně občas dobře dařilo, a to právě v dobách, kdy se kolem něho stahovala mračna. Avšak už je skutečně načase, aby ve svých osmadvaceti letech poznal i něco jiného nežli útěk. Nežli úniky, skrývání, zapírání se. Obává se, že takového života snad ani nebude schopen. Někdo jej to teprve bude muset naučit.

Hloupé je, že naděje se udržuje při životě svou vlastní logikou. Jiný zdroj energie nemá. A den co den se mu snaží vsugerovat, že toto pekelné místo, které je poznamenáno absencí rozumu, jež je již půl roku jeho domovem, nemůže být udržováno v chodu věčně. Avšak právě v tom je problém: Nerozum vrahů se totiž o rozum obětí vůbec nezajímá. A tento rozum neustále

chodí v bludném kruhu a není schopen se nerozumu vrahů ani dotknout. Proto jsou také fámy často tak absurdní a málokdy je na nich byt i jen zrnko pravdy. Ne, dostat se do blízkosti nerozumu, to umí jen on sám. Fredy Hirsch. Pochází z téže země, jako oni. Což se už léta snaží vytěsnit z paměti. Úplně zapomenout na to však nemůže. O to se starají jeho přátelé. A čeština, jazyk, který se prostě nedá naučit.

Je Němec, to nelze popřít. Popřít se nedá ani to, že o úspěch německé rasy není již zdaleka tak dobře postaráno. Vlastně všechno nasvědčuje tomu, že těch tisíc let, které má jejich říše trvat, bude hodně krátkých tisíc let. Konec se blíží. To mu říká jeho rozum. Říkají to dokonce i někteří Němci. I Pestek²⁵ tak mluví. Ale přitom titíž Němci budou hned, jakmile se rozední, přímo před jeho očima pokračovat v pokládání kolejnic až ke dveřím plynových komor.

Fredy Hirsch se otočí a vrátí se zpět na táborovou ulici. Tak, teď už ale dost těch planých úvah. Odteď už zase bude tím, co se od něho očekává. Bude čilý a bude stát hezky zpřímá. Pevný, sebejistý postoj. Je tu včas, takže osobně dohlédne na to, aby jeho mladí pomocníci odvedli děti včas z baráků ven. Nejenže musí neustále udržovat tlak, který na své mladé chráněnce vyvíjí. Ve dnech, jako je tento, kdy fámy rostou jako houby po dešti, jej musí ještě maličko zvýšit. Musí především zabránit tomu, aby se i ony nakazily od dospělých tím strachem, jenž v nich začne pomalu bujet a soustředí se do pohledů, které se na něho nyní upírají. Pohledů, na něž si nikdy nezvykne. Poněvadž děti vnímají hrozbu smrti daleko více než většina dospělých. Mnohé z nich nikdy neprožily tu minulost, na jejíž návrat se upíná naděje dospělých. Ony vše vnímají tak, že tady, ve stínu komínů krematorií, dřív nebo později všechny umřou. Nevidí žádnou jinou možnost. I když z toho pochopitelně mají strach.

Strach, který nyní svírá i jeho útroby. Jako by snad dosud trpěly málo. Již od Terezína všichni tento pocit znají. Pocit, který kdykoliv může i to málo, co je ještě udržuje při životě, skácat jako domek z karet. Ale to v žádném případě nesmí dopustit.

Fredy Hirsch kráčí po táborové ulici dlážděné hrubě opracovanými dlažebními kostkami směrem k bráně. Zpočátku, krátce po jejich příjezdu, zde nebylo nic než bahno. Staří lidé do něho zapadali a nemohli z něho vytáhnout nohy. Vězni z Terezína tu cestu museli vydláždít, byla to těžká fyzická práce. Pro nejednoho z nich doslova smrtelná.

Fredyho Hirsche každý pozná na první pohled. A ti, kteří právě neklopí zraky nebo je neupírají kamsi do dále – těch mimochodem není právě mnoho – mu lehce, téměř nezatelně pokývnu na pozdrav. Fredy Hirsch si je bolestně vědom toho, jak se za tu dobu změnil. Lesklou černou hřívu má stále sčesanu dozadu, ovšem nebyt tohoto milosrdně klamavého nánosu brilantiny, ukázalo by se, že jeho vlasy jsou už dávno úplně šedivé. Fredy neskutečně zestárl. Přitom je mu dvacet osm. Zároveň si však dobře uvědomuje, jak privilegovaně si žije ve srovnání s těmi, které právě potkává. Na sobě má jako vždy své modré tříčtvrteční kalhoty,¹⁶ vysoké jezdecké holínky a přes košili prošívanou bundu. Na ní se pohupuje sem a tam stříbrná píšťalka, kterou má na stužce zavěšenou na krku. V obličeji je však pořád do hněda opálený a jeho svaly se díky neustálému cvičení stále ještě rýsují jako dříve. Ovšem v jeho okolí se nenajde snad nikdo, kdo by mu záviděl jeho výsady, které potřebuje k tomu, aby uchoval svůj elegantní zevnějšek alespoň zdánlivě nedotčen. Jím totiž vyjadřuje jediné: Podívejte se na mě. Já se nikdy nevzdám. Nikdy.

Vtom už jej rychlým krokem míjejí první z jeho pomocníků. Za každým z nich cupitá houf dětí. Děti na něho pokřikují, mávají na něho, dělají si šprtouchlata, povykují, že Fredy asi jde špatným směrem. On je na oplátku nabádá, aby si pospíšily, aby se v žádném případě nezastavovaly, a svým instrukcím dodává na důrazu pronikavými tóny píšťalky. Děti musejí rychle pryč, musejí udělat místo dospělým, ale především musejí zmizet z dosahu zvůle esesáků dříve, než začnou počítat ty starší.

Obvyklý řev staršího vězně bloku vyhání zbývající vězně ven z jejich dřevěných příbytků. Fredy Hirsch přichází ke vchodu do jednoho z baráků, aby zkontroloval, zda jsou všechny děti již

venku. Uvnitř panuje nepopsatelný zmatek. Horečná snaha neuvěřitelného množství lidí dostat se za neutuchajícího řevu staršího na bloku a v dešti ran, které rozdává na všechny strany, včas ven na nástup. Což je ale v takovém počtu jednoduše nemožné. Zejména pokud některé kápo anebo některý starší vězeň bloku mají za to, že mlácením a kopáním do vězňů se na všeobecném chaosu něco změní k lepšímu. Od prosince natěsnali do těchto baráků, do dvaapadesáti oddílů, které byly původně dimenzovány pouze na sto osmdesát osob, až čtyři sta lidí. Každá z těchto dřevěných stájí je asi čtyřicet metrů dlouhá, necelých deset metrů široká, bez oken, stěny jsou z tenkých prken, která nejsou schopna zadržet sebeslabší závan větru. Nasávají do sebe vlhkost, a do slova z nich sálá chlad. Nahoře na střeše je po celé její délce umístěna prosklená nástavba, jediný zdroj přirozeného světla v celé té obrovské kůlně. Uprostřed dělí barák nízká podélná zídka na dvě části. Tato zídka je ve skutečnosti topení, jakýsi vodorovný komín, spojující kamna umístěná po obou koncích baráku. Poněvadž však dřeva na otop je chronický nedostatek, zděný kouřovod nikdy nedokáže tu kůlnu, do níž permanentně táhne zvenčí, pořádně vytopit. Pouze v jediném baráku plní toto zařízení svou funkci. A to zařídil právě Fredy Hirsch. Je to jeho dětský blok.

Jako každé ráno, i dnes vytahují ty, kteří nepřežili právě minulou noc, z pryčů, na něž se večer uložili ke spánku. Tyto pryčny jsou jednoduché konstrukce sbité z trámů a prken, zpravidla třípatrové, přičemž každé patro bylo dimenzováno na dva, nejvýše tři nocležníky. Ovšem nyní se na každém z nich mačká až deset vězňů. Fredy Hirsch maličko ustoupí stranou. Vězni skládají mrtvé jako pytle s pískem vedle vchodových dveří baráku.

V prvních dnech po příjezdu sem do Birkenau, kdy především ti starší museli nejprve překonat fyzické útrapy dlouhé cesty v dobytčích vagoncích a obrovský šok, který na ně čekal poté, co zjistili, jaké poměry panují v tomto novém táboře, vršily se stohy mrtvol téměř až po střechu baráků. Stovky lidí pomřely hned během prvních dní. Když sem před půl rokem přijeli s transportem z Terezína, bylo jich něco málo přes pět tisíc. Dalších pět tisíc

přibýlo v prosinci. Ze všech dohromady jich momentálně zůstává naživu sotva osm tisíc.

Jedním z výjevů, na které až do nejdelší smrti nezapomene, byl pohled na jakési neznámé dítě, lezoucí po této hromadě mrtvých těl. Byla to malá holčička, odhadem tak rok a půl, možná dva roky stará. Zjevně se ztratila tatínkovi nebo mamince a urputně se snažila horu mrtvol zdolat. Jenže její droboučké nožky se tu zaklesly pod loket některého z nebožtíků, jindy zase smekly po něčí zsinalé tváři, takže děvčátko se pokaždé skutálelo po hlavě dolů.¹⁷ Vždy se znovu postavilo a znovu a znovu se pokoušelo hromadu přelézt. Nejhorší na tom všem ale bylo, že si toho děvčátka nikdo nevšímal. V praxi totiž trvalo děsivě krátkou dobu, než člověk vůči takovýmto hrůzám naprosto otupěl. Fredy Hirsch stál notnou dobu bez hnutí opodál a tento výjev jen bez hnutí pozoroval. To, co se právě odehrávalo před jeho očima, bylo tak morbidně groteskní, že se to jeho mozek jednoduše zdráhal přijmout. A tak sáhl po nejpodobnějším obrazu, který měl k dispozici. Jinak si Fredy Hirsch neumí vysvětlit, proč se mu při tom pohledu vybavilo právě vlastní dětství. Avšak i přesto jej hluboce zasáhlo, že si vzpomněl právě v této chvíli na svého bratra. Na ten zimní den, kdy on a Paul lezli na hromadu sněhu, nahrnutého po odklizení sněhu z ulic a od domovních vchodů do úctyhodné výšky. On i jeho bratr měli velkou legraci z toho, že se pokoušeli vylézt co neblíže k vrcholku té hromady, aby z ní nakonec, za hlasitého výskotu, stejně sjeli po hlavě dolů. Až do chvíle, kdy z domovních dveří vyšla jejich matka a oni si uvědomili, že odedš už nic nebude jako dřív. Bylo to v roce 1926. Fredymu Hirschovi bylo právě deset let.